

หน่วยที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคม

คงได้กล่าวมาแล้วว่าการศึกษากับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือช่วยให้สังคมพัฒนาหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ในขณะที่ด้วยกันสังคมก็มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบของการศึกษาด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคมนี้ มีขอบเขตที่ควรศึกษาในประเด็นที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาลักษณะทางสังคมของการศึกษา
2. การศึกษากับโครงสร้างของสังคม
3. การศึกษาในฐานะเป็นระบบสังคม
4. การศึกษาในฐานะเป็นสถาบันทางสังคม
5. การศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคม
6. การศึกษากับการปะทะสังสรรค์ทางสังคม
7. การศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

1. การศึกษาลักษณะทางสังคมของการศึกษา

เหตุผลที่ต้องศึกษาลักษณะทางสังคมของการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1.1 การเรียนการสอนเป็นการกระทำทางสังคม ทั้งนี้เพราะเป็นการกระทำระหว่างบุคคลกับบุคคลซึ่งถ้าการกระทำนั้น ๆ ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องกันและมีเป้าหมายด้วยแล้วก็จะถือว่าเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (social interaction)

1.2 ห้องเรียนเปรียบเสมือนสังคมเล็ก ๆ สังคมหนึ่ง ในเวลาเดียวกันห้องเรียนจะกลายเป็นองค์การทางสังคมซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การ และมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนด้วย

1.3 โรงเรียนคือสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งซึ่งมีแบบวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะลักษณะการปะทะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกในโรงเรียน ย่อมมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนภายในสถาบันนั้น ๆ

1.4 สังคมเป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมา เพื่อช่วยสังคมให้บรรลุตามเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะสังคมได้กำหนดรูปแบบเนื้อหาวิชาให้โรงเรียนนำไปสอนนักเรียน ฉะนั้น โรงเรียนจึงควรมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างใกล้ชิด

1.5 นอกจากโรงเรียนจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติ ตลอดจนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์แล้ว สิ่งสำคัญที่โรงเรียนต้องทำอีกอย่างหนึ่ง คือ การปลูกฝังความเป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมให้ผู้เรียนอีกด้วย

2. การศึกษากับโครงสร้างของสังคม

สังคมประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ มากมายหลายกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของกลุ่มบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันไป บุคคลที่รวมอยู่ในกลุ่มเดียวกันจะมีบทบาทหน้าที่เหมือน ๆ กัน เช่น กลุ่มครอบครัวจะมีหน้าที่หลักในการผลิตสมาชิกใหม่และให้การศึกษาอบรมเบื้องต้น โรงเรียนมีหน้าที่ให้การศึกษาอบรมและฝึกงานอาชีพอย่างเป็นระบบสืบต่อจากครอบครัวและให้สัมพันธ์กับกลุ่มสังคมอื่น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเห็นว่าหลาย ๆ บุคคลรวมกันก็จะกลายเป็นกลุ่มรวมกันก็จะกลายเป็นสังคม ซึ่งเขียนเป็นรูปได้ดังนี้

เพราะฉะนั้น เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคมอีกครั้งก็จะได้ว่าโครงสร้างของสังคม คือ ขอบข่ายสัมพันธ์กันของแต่ละบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ แห่งสถาบันทางสังคม

เมื่อพิจารณาในแง่ของการศึกษากับโครงสร้างของสังคมแล้ว จะเห็นว่า การศึกษาเป็นกระบวนการเตรียมการให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีความฉลาด มีไหวพริบ มีความสามารถในการทำงาน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอันซับซ้อนได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นในสังคมจะต้องพึ่งสถาบันการศึกษาให้ทำหน้าที่ดังกล่าว และให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับกลุ่มบุคคลอื่น ๆ อีกด้วย เป็นต้นว่า โรงเรียนจะต้องฝึกอบรมให้เยาวชนเป็นพ่อแม่ เป็นครูอาจารย์ เป็นพ่อค้า แม่ค้า เป็นข้าราชการ เป็นนักกฎหมาย ตลอดจนเป็นประชาชนที่ดีของสังคม

3. การศึกษาในฐานะเป็นระบบของสังคม

การศึกษาเป็นระบบย่อยของสังคมนั้นระบบหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระบบย่อยอื่น ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งตามทฤษฎีระบบ (system theory) อธิบายว่า สังคมเป็นระบบ มีองค์ประกอบที่เรียกว่า โครงสร้าง (ระบบย่อย) ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างในสังคมย่อมมีความหมายว่า เมื่อโครงสร้างหรือระบบย่อยหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอื่น ๆ ก็จะกระทบกระเทือนและเปลี่ยนแปลง (วิชัช ตันศิริ, 2516: 81 – 83)

ทฤษฎีระบบตามแนวของ ทัลคอต พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ถือว่า ในระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่ 4 ประการ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ คือหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อม (adaptation) ซึ่งระบบเศรษฐกิจจะเป็นตัวการกระทำหน้าทีนี้
2. การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย (goal attainment) เป็นหน้าที่ของระบบการเมือง
3. การรักษาไว้ซึ่งลักษณะเดิมทางสังคม (pattern maintenance) ระบบครอบครัวเป็นผู้กระทำหน้าทีนี้
4. การผสมกลมกลืนส่วนต่าง ๆ ของสังคม (integration) ระบบการศึกษาและวัฒนธรรมเป็นผู้กระทำหน้าทีนี้ (อ้างจาก สิทธิชัย รัตนานิติ, 2524 : 17)

โดยเฉพาะหน้าที่ในการผสมกลมกลืนส่วนต่าง ๆ ของสังคมนั้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาหรือระบบโรงเรียนต่าง ๆ ที่จะต้องช่วยเสริมสร้างระบบคุณค่า ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนอุดมการณ์และค่านิยมต่าง ๆ หากระบบอื่น ๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ หรือระบบครอบครัวมากระทบต่อระบบการศึกษา ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางใดทางหนึ่งได้

นอกจากนี้ ตามทฤษฎีดุลยภาพ (equilibrium theory) ซึ่งมีความเชื่อว่าสังคมมีวิวัฒนาการไปตามเส้นเคี้ยวเช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย คือ เริ่มจากสังคมที่มีโครงสร้างง่าย ๆ ไปสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นเหตุให้สถาบันต่าง ๆ ในสังคมมีความซับซ้อนและจำเพาะเจาะจงของตนขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้สถาบันการศึกษาซึ่งมีหน้าที่ผสมกลมกลืนและควบคุมให้สังคมมีความมั่นคงจำเป็นต้องวิวัฒนาการตัวเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสถาบันอื่น ๆ ด้วยโดยเฉพาะจะมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง

4. การศึกษาในฐานะเป็นสถาบันทางสังคม

มนุษย์สามารถศึกษาหรือเรียนรู้จากสถาบันต่าง ๆ ได้หลายสถาบัน แต่สถาบันที่สังคมยอมรับทั้งในด้านความเชื่อถือและด้านนิคินิยมมีอยู่เพียงสถาบันเดียว คือ สถาบันการศึกษาซึ่งได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เป็นต้น

หน้าที่หลักของสถาบันการศึกษา คือ การให้การศึกษแก่สมาชิกของสังคมตามรูปแบบและวิธีการที่จำเพาะเจาะจง เช่น ให้ความรู้ทางสติปัญญา อ่านออกเขียนได้ แก้ปัญหาเป็นให้มีความสามารถในการทำงานและการประกอบอาชีพ และนอกจากนี้ยังมีหน้าที่ฝึกอบรมให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีศีลธรรม จริยธรรม อันดีงามด้วย

5. การศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคม

การจัดการศึกษาถือว่าเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งในปัจจุบันนักการศึกษาได้แบ่งกระบวนการทางการศึกษาออกเป็น 4 กระบวนการย่อย ๆ ดังนี้

5.1 ในทางมานุษยวิทยา มองการศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่นำสมาชิกใหม่เข้าสู่วิถีชีวิตในสังคมของเขา สำหรับการศึกษาในโรงเรียนถือว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อสารมวลชน เป็นต้น บางครั้ง สิ่งที่สถาบันการศึกษาประสงค์จะถ่ายทอด หรือลักษณะบุคคลที่โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องการจะสร้างสถาบันหรือหน่วยงานอื่น ๆ อาจถ่ายทอดสิ่งที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่องานของสถาบันการศึกษาได้ เช่น การศึกษาในโรงเรียนมีแผนที่จะสร้างคนให้มีบุคลิกภาพอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า รู้จักรับผิดชอบ รู้จักตัดสินใจได้โดยตนเอง แต่สถาบันครอบครัวหรือสถาบันสื่อสารมวลชนอาจประสงค์ที่จะหล่อหลอมคนให้มีบุคลิกภาพอีกอย่างหนึ่ง เช่น ต้องการให้เป็นผู้วางง่าย เชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชา โดยไม่คิดอย่างมีเหตุผลของตนเอง เป็นต้น หรือสถาบันการศึกษาต้องการที่จะฝึกคนให้เป็นคนรู้จักประหยัด ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น แต่สื่อมวลชนอาจพยายามหลอมนำเขาให้เป็นคนสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายใช้สอยฟุ่มเฟือย เป็นต้น (อकिन รพีพัฒน์, 2522 : 162)

5.2 ในทางเศรษฐศาสตร์ มองการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคม โดยถือว่าระบบการศึกษาที่ดีจะสามารถผลิตผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณภาพทางวิชาชีพและทางเทคโนโลยี เมื่อคนได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสมดีแล้ว ก็จะสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้

5.3 ในทางรัฐศาสตร์ มองการศึกษาเป็นกระบวนการประชาธิปไตย คือ การให้สิทธิทางการศึกษาแก่บุคคลอย่างทั่วถึงและเสมอภาค ซึ่งจะต้องมีการกระจายการศึกษาให้กว้างขวางอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมในสังคม และนอกจากนี้ ระบบการศึกษาที่ดีจะช่วยปลูกฝังความเชื่อคุณค่า เจตคติ ที่สอดคล้องกับระบอบการปกครองที่ใช้อยู่ในสังคม ช่วยให้ประชาชนในสังคมประชาธิปไตยมีโอกาสใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองของตนอย่างแท้จริง ช่วยสร้างความสำนึกในชาติ ขจัดปัญหาชนกลุ่มน้อย และช่วยเผยแพร่อุดมการณ์ของชาติอีกด้วย

5.4 ในทางสังคมวิทยา มองการศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยถือว่าการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กที่เกิดมามีบุคลิกภาพในทางที่สังคมต้องการ กระบวนการนี้เริ่มตั้งแต่ในครอบครัว โดยมีบิดามารดาและสมาชิกอื่น ๆ ของครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการติดต่อกันไปตลอดชีวิตของบุคคลนั้น ในสังคมปัจจุบัน ระยะเวลาที่สำคัญที่สุดของการขัดเกลา

ทางสังคมอยู่ระหว่างการศึกษานี้ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยมีครูอาจารย์และกลุ่มเพื่อนของนักเรียนนักศึกษาเองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

6. การศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

คำว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังคมประภคติ (socialization) เบร์มเบ็ค (Brembeck) ให้คำนิยามไว้ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้วิถีทางสังคมที่เขาอาศัยอยู่กระบวนการดังกล่าว จะเป็นไปได้ก็ด้วยการที่คนในสังคมมีการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยการปะทะสังสรรค์ซึ่งมนุษย์มีต่อกันอย่างไม่ขาดสาย (Socialization may be defined as the process by which a person learns the ways of the society into which he was born. It is made possible through social contact, by the daily ebb and flow of human interaction.)

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมย่อมต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ซึ่งบิดามารดาและญาติพี่น้องอื่น ๆ เป็นผู้รับผิดชอบในการปลูกฝังอบรมและพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ ลักษณะบุคลิกภาพที่สร้างขึ้นในตัวเด็กย่อมแตกต่างกันในแต่ละสังคม ซึ่งอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เช่น สังคมไทยเน้นการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ สังคมเน้นหน้าที่ต่อครอบครัว สังคมโซเวียต เน้นความร่วมมือ และสังคมอเมริกันเน้นความเป็นตัวของตัวเอง (ชัยพร วิชาวุธ , 2520 : 58)

ระยะที่เห็นว่าสำคัญที่สุดของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม คือ ช่วงที่เด็กเข้าโรงเรียน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และคุณธรรมที่สังคมเห็นว่ามีความจำเป็นและเป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม นอกจากนี้จะให้ความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่เป็นการเตรียมบุคคลสำหรับการประกอบอาชีพแล้ว การศึกษาในโรงเรียนยังมีผลเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้มีลักษณะในทางที่สังคมเห็นว่าดีงาม เช่น ในสังคมประชาธิปไตยบุคคลจะได้รับการอบรมให้ซาบซึ้งในสิทธิเสรีภาพ ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ฯลฯ เพื่อที่จะได้ออกไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม รู้จักสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมือง (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง. 2522 : 131)

นอกจากโรงเรียนจะเป็นสถาบันสำหรับการขัดเกลาทางสังคมแล้ว สถาบันอื่น ๆ เช่น สถาบันศาสนา สถาบันสื่อสารมวลชน ก็มีส่วนอย่างมากในการช่วยขัดเกลาให้สมาชิกเป็นบุคคลที่ดีของสังคมด้วย

7. การศึกษากับการปะทะสังสรรค์ทางสังคม

การปะทะสังสรรค์หรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างบุคคลต่อกลุ่มในรูปใดรูปหนึ่งซึ่งอาจเป็นไปโดยตรงหรือทางอ้อมก็ได้ และพฤติกรรมนั้น ๆ เป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้และรับรู้วัฒนธรรมของสังคม การปะทะทางสังสรรค์ทางสังคมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่นักการศึกษาจัดขึ้น เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปในทิศทางที่ตนปรารถนา

การปะทะสังสรรค์ทางสังคมเกิดขึ้นครั้งแรกในชีวิตของเด็ก โดยกลุ่มบุคคลทางครอบครัว เด็ก ๆ จะเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว และนอกจากนี้ยังได้เรียนรู้หน้าที่หรือบทบาทของตนจากกลุ่มเพื่อนหรือบุคคลใกล้เคียง ซึ่งทำให้มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเขาด้วย

การปะทะสังสรรค์ทางสังคมจะมีผลอย่างมากต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก ในช่วงที่เด็กเข้าโรงเรียน ทั้งนี้เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้ เช่น การเข้าชุมชนต่างๆ ของนักเรียน เป็นต้นว่า ชุมชนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ชุมชนกีฬา ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือส่งเสริมความรู้ ความคิด และพฤติกรรมของนักเรียนไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ และนอกจากนี้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของเพื่อน ๆ ที่นอกเหนือไปจากทางโรงเรียนจัดให้ก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก ๆ ได้เช่นเดียวกัน

การปะทะสังสรรค์ทางสังคมของเด็ก นอกจากจะเกิดขึ้นจากทางสถาบันครอบครัวและสถานศึกษาแล้ว บรรดาสื่อมวลชน (mass media of communication) เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ก็มีส่วนเพิ่มพูนความรู้สึนึกคิดของเยาวชนได้อย่างมากเช่นเดียวกัน บางครั้งอาจจะมีอิทธิพลเหนือกว่าการปะทะสังสรรค์ทางสังคม จากสถาบันครอบครัวหรือสถานศึกษาก็ได้ ดังนั้น หน้าที่ของสังคมวิทยาการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งคือ การดึงเอาโรงเรียนไปให้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งอาจจะแยกประเด็นศึกษาที่เน้นพิเศษออกเป็น 3 ประเด็นด้วยกันคือ (ถาวร เกิดเกียรติพงศ์และวราคม ที่สุกะ , 2522 : 72)

1. ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน (พูดย่าง ๆ คือ ศึกษาความร่วมมือระหว่างครูกับผู้ปกครอง)
2. ยิ่งไปกว่านั้น ก็พยายามให้กิจกรรมในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมของชุมชน และในขณะเดียวกันก็ดึงเอาชุมชนให้มีกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนด้วย

3. นอกจากนั้น สังคมวิทยาการศึกษาจะต้องสนใจศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์กัน หรือที่เรียกว่าการปะทะสังสรรค์ทางสังคมภายในโรงเรียนเป็นพิเศษอีกด้วย การปะทะสังสรรค์ทางสังคมในโรงเรียนกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้แก่

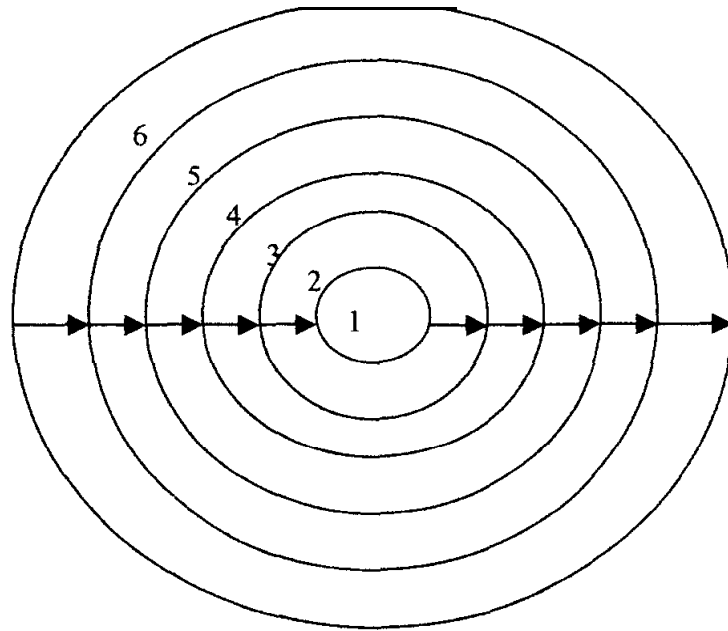
- 3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนนักศึกษาด้วยกันเอง (นักเรียนกับนักเรียน)
- 3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูและเจ้าหน้าที่โรงเรียน
- 3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับเจ้าหน้าที่คนอื่น ๆ ในโรงเรียน

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคมพิจารณาตามโครงสร้าง – หน้าที่ (structural functional approach) ของระบบย่อยทางสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยของสังคมมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความเจริญมั่นคงของสังคมเช่นเดียวกับการประสานสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ ทั้งนี้เพราะถ้าระบบย่อยส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องพิการหรือไม่ทำหน้าที่ในส่วนของตนให้ครบถ้วนบริบูรณ์ จะมีผลทำให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อการทำงานของระบบอื่น ๆ อีกมากมาย ตัวอย่างเช่น ในระบบร่างกายของมนุษย์ ถ้าหัวใจ หู ตา จมูก หรือปอด ส่วนใดส่วนหนึ่งพิการหรือทำงานไม่ได้สะดวกผลจากความบกพร่องในส่วนนั้น ๆ จะทำให้เกิดความวิปริตผิดปกติไปทั่วร่างกายได้

ในทำนองเดียวกัน ในสังคมมนุษย์ย่อมประกอบด้วยระบบย่อย ๆ มากมาย ถ้าระบบย่อยทุกส่วนต่างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ สังคมนั้น ๆ ก็จะมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าในทางตรงกันข้ามถ้าระบบใดระบบหนึ่งในสังคมนั้นไม่ทำหน้าที่ให้ครบถ้วน หรือทำหน้าที่เหมือนกันแต่ไม่ถูกต้องตามที่สังคมปรารถนา ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้เกิดความระส่ำระสายหรือความคลอนแคลนในสังคมนั้น ๆ เช่นเดียวกับความพิการของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งในร่างกายมนุษย์

เกี่ยวกับระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมมนุษย์นั้น สนิท สัมครการ (2518 : 25 – 27) ได้จำแนกและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ของแต่ละสังคมไว้ดังต่อไปนี้

1. Family and Kinship System
2. Educational System
3. Health System
4. Economical System
5. Political System
6. Belief System

1. ระบบย่อยอันดับแรก คือ ระบบย่อยที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมด้านครอบครัวและเครือญาติ (family and kinship system)

2. ระบบย่อยอันดับสอง คือ ระบบย่อยที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิกในสังคม (educational system)

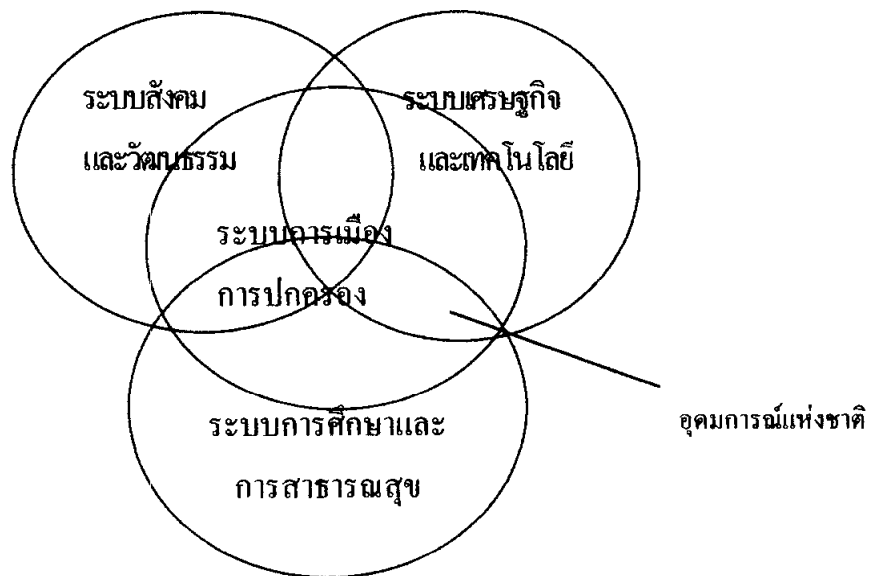
3. ระบบย่อยที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับกิจกรรมในการป้องกันรักษาและบำรุงสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว (health system)

4. ระบบย่อยที่ทำหน้า เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการผลิตหรือทางเศรษฐกิจ (economical system)
5. ระบบย่อยที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการเมืองการปกครอง (political system)
6. ระบบย่อยที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับกิจกรรมด้านความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม (belief system)

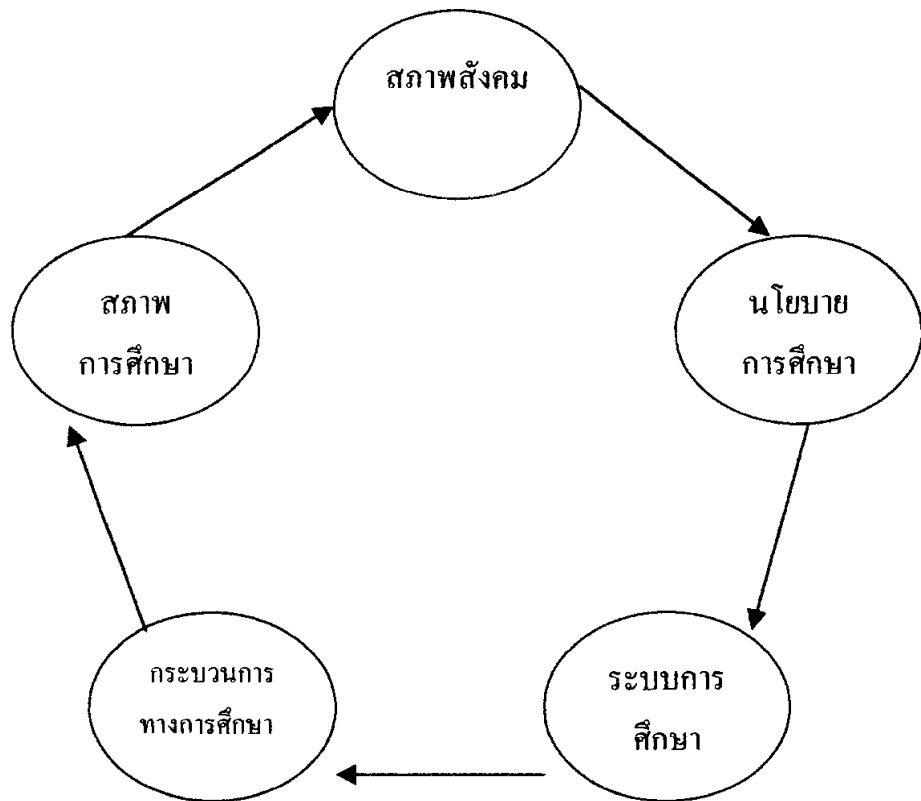
จะเห็นว่า ระบบการศึกษาเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับระบบย่อยอื่น ๆ ในสังคมทุกระบบ ถ้าระบบทางการศึกษาพิการหรือการดำเนินงานทางการศึกษาไม่ถูกไม่ควร ผลจากการกระทบทางการศึกษาก็จะทำให้ระบบอื่น ๆ ในสังคมระส่ำระสายได้ ในทำนองเดียวกันถ้าระบบย่อยอื่นระบบใดระบบหนึ่งแปรปรวน ก็จะมีผลกระทบต่อระบบการศึกษาและระบบย่อยอื่น ๆ ที่เหลือได้เช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคมจากการวิเคราะห์ระบบสังคม

วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2517 : 257 – 258) ได้แสดงให้เห็นการประสานสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ของสังคมซึ่งมีอุดมการณ์แห่งชาติ (national ideology) เป็นจุดศูนย์กลาง ด้วยการวิเคราะห์ระบบสังคมให้เห็นได้ดังนี้

จากรูปข้างบนแสดงให้เห็นว่า มีระบบสังคมใหญ่ ๆ อยู่ 4 ระบบ คือ ระบบการศึกษา – การสาธารณสุข ระบบสังคม – วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจ – เทคโนโลยี ระบบทั้ง 3 นี้จะมีการประสานสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ประจวบคั้งพินเฟื่องของเครื่องจักรที่หมุนไปรอบ ๆ แกน คือ อุดมการณ์ของชาติ ระบบทั้ง 3 นี้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หากระบบใดระบบหนึ่งเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อระบบอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นหากจะมีการเปลี่ยนแปลงในระบบใดระบบหนึ่ง จึงมักจะถูกร่วงต่อด้านจากระบบอื่น ๆ เพื่อรักษาความสมดุลและความต่อเนื่องทางสังคมไว้

จากรูปข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. จากสภาพสังคมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ส่งผลให้มีการกำหนดนโยบายทางการศึกษาขึ้น เช่น การกำหนดนโยบายการศึกษาระดับชาติ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา หรือระดับอุดมศึกษา ตามแผนพัฒนาการศึกษาลดับที่ 5 (2525 – 2529) เป็นต้น

2. อาศัยนโยบายทางการศึกษาที่กำหนดมาจากสภาพของสังคมในช่วงเวลานั้นมาสร้างเป็นระบบการศึกษาขึ้น คือ การสร้างระบบโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ
3. จากระบบการศึกษาที่ได้กำหนดขึ้นเป็นโรงเรียนประเภทต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องกำหนดกระบวนการทางการศึกษาขึ้น คือ การกำหนดหลักสูตรระดับต่าง ๆ หลักสูตรของวิชาต่าง ๆ ตลอดจนแผนการสอน และแบบเรียน เป็นต้น
4. จากการจัดกระบวนการทางการศึกษาขึ้นในโรงเรียนต่าง ๆ และกระทำต่อเนื่องกันไปเป็นระยะหนึ่ง ทำให้สภาพของการศึกษาในสังคมนั้น ซึ่งมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมไปเรื่อย ๆ เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่กระบวนการศึกษายังไม่ได้เปลี่ยนหรือยังไม่ได้ปรับให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงนั้น ก็ถึงคราวจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายทางการศึกษาขึ้นใหม่อีก การกระทำดังกล่าวนี้จะต้องมีขึ้นหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเป็นวัฏจักรเมื่อถึงระยะเวลาอันสมควร